

AVTOSERVIS KORXONALARIDA OMBOR XO‘JALIGINI OPTIMALLASHTIRISH USULLARI

Ovlaqulov Ikrom O‘ktam o‘g‘li

E-mail: ikromovlaqulov4781@gmail.com

Namangan davlat texnika universiteti talabasi

Annotatsiya:

ushbu maqolada avtomobil transportini ehtiyot qismlar bilan ta'minlash muammolari, ular kelib chiqish sabablari hamda xorijiy avtomobil ishlab chiqaruvchilar va o'zimizni ilg'or avtoservis korxonalarini tajribalari asosida avtoservis korxonalarida ehtiyot qismlar bo'lgan ehtiyojni aniqlash va ularni aylanma jamg'srmasini tashkil etish masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: avtotransport, jadal rivojlanish, avtoservis, ehtiyot qismlar, TXK, ta'mirlash, ishlab chiqarish zaxiralari, tarmoqlar, agregatlar, talab, ombor xo'jaligi, xizmatlar, materiallar, saqlash, yetkazib berish, nazorat.

Transport xizmatlari bozorining jadal rivojlanishi sharoitida avtoservis vositalarini ish qobiliyatida saqlash avtoservis korxonasi oldida turgan asosiy vazifa hisoblanadi. Avtomobillarning uzluksiz ishlashini ta'minlash uchun avtoservis korxonasida ehtiyot qismlar ombori faoliyat ko'rsatishi kerak, ularning nomenklaturasi va soni o'z vaqtida avtomobillarga TXK va ta'mirlashlarni amalga oshirish imkoniyatini belgilaydi va aylanma mablag'lar soniga ta'sir qiladi. Ushbu muammoni hal qilish avtoservis korxonalarida avtomobillarga xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirish maqsadida korxona aylanma mablag'larining me'yoriy qismi hisoblangan ehtiyot qismlar - ishlab chiqarish zaxiralari elementlariga bo'lgan ehtiyojni aniqlash bilan bog'liq. Ehtiyot qismlarga bo'lgan talabni aniqlashda yil davomida avtomobil ehtiyot qismlari, tarmoqlari va agregatlariga bo'lgan talabning yuqoriligi muhim omil hisoblanadi.

Moddiy-texnik ta'minot xizmati quyidagi vazifalarni hal qiladi: turli resurslarga bo'lgan ehtiyojni hisoblash, ushbu ehtiyojni qondirish usullari va manbalarini izlash, yetkazib berishni tashkil etish, hisobga olish, ehtiyot qismlar, yoqilg'i, ekspluatatsion materiallari, jihozlar va boshqa vositalarni saqlash va yetkazib berishni tashkil etish va foydalanishni nazorat qilishdir. Moddiy-texnik ta'minot bo'limining asosiy vazifasi korxonani zarur resurslar bilan o'z vaqtida va to'liq ta'minlash avtoservis korxonasining samarali ishlashi uchun asos bo'lib, xizmat ko'rsatish tannarxini kamaytiradi, ehtiyot qismlar, shinalar, yonilg'i va boshqa materiallardan foydalanishning qisqarishiga olib keladi, shuningdek, foydalaniladigan aylanma mablag'larning qisqarishiga ham yordam beradi.

Ko'pgina avtoservis korxonalarida avtomobillarga texnik xizmat ko'rsatish va ta'mirlash uchun zarur bo'lgan ehtiyot qismlar va boshqa resurslarga bo'lgan ehtiyojni hisoblash, xizmat ko'rsatilayotgan avtomobillar saroyining yangilangan markalari tarkibi uchun eskirgan belgilangan me'yorlar asosida hisoblanadi.

Ehtiyot qismlarga bo'lgan ehtiyojning o'zgarishi mavsumiy, ekspluatatsion, texnik, iqlimiy omillar ta'sirida yuzaga keladi, ularning paydo bo'lishi va ta'sir miqdorini ba'zan oldindan bilish qiyin ammo ehtiyot qismlarning - haqiqiy sarfi asosida ehtiyojni aniqlashda bashoratlash usullari asosida amalga oshirilishi mumkin. Buning uchun ehtiyot qismlar sarfi dinamik qatorlarini ekstrapolyatsiya qilish usullari qo'llaniladi [1.2].

Yirik kompaniyalar avtomobillarni sotish va ularni ehtiyot qismlar bilan ta'minlash o'rtasida bevosita aloqalarni o'rnatdilar. Ehtiyot qismlarning ko'payishi va assortimenti, ularning mahsulot xususiyatlari, turli mamlakatlarning qat'iy qonuniy talablari va dilerlarni topishdagi muammolar ishlab chiqaruvchilardan ehtiyot qismlar bilan ishlash usullarini o'zgartirishni talab qildi. Ma'lum bo'lishicha, avtomobillarga sifatli va o'z vaqtida TXK va ta'mirlash uchun ularning avtomobillarini xaridorlarga ehtiyot qismlar bilan ta'minlash tizimlarini o'zgartirish zarur. Shu sababli, eng yirik avtomobil kompaniyalari ombor tizimlariga ega bo'lgan tarqatish tarmoqlarini yaratdilar, alohida omborlarda ro'yxatga olishni boshqarishni tashkil qilishni yaxshi yo'lga qo'ydilar, ehtiyot qismlarga bo'lgan talabni tahlil qilish va bashoratlash uchun ilmiy asoslar yaratdilar. Savdoni tizimli tashkil etish va to'liq kompyuterlashtirish nafaqat ehtiyot qismlarni saqlash xarajatlarini kamaytirish, balki mijozlarga xizmat ko'rsatishni sezilarli darajada tezlashtirish imkonini berdi.

Xalqaro sifat standartlari (ISO-9000 seriyasi) tavsiyalariga muvofiq, avtomobil ishlab chiqaruvchilari kafolatli xizmat ko'rsatish va ehtiyot qismlarni sotish uchun to'liq xizmat ko'rsatish punktlarini tashkil etmasdan turib, o'z jihozlarini yangi bozorlarda sotmaydilar. Aks holda, sifatsiz avtomobillarga texnik xizmat ko'rsatish tufayli bozorni yo'qotishlari va uni raqobatchilarga topshirislari mumkin.

Muvaffaqiyatli avtomobil savdosining asosi mijozlarga avtomobillar, ehtiyot qismlar va texnik xizmat ko'rsatish va ta'mirlash xizmatlarini targ'ib qilish uchun tarqatish tarmoqlarini tashkil etishdir. Bunday tarmoqlar "Iste'molchilarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida" gi qonun talablariga muvofiq transport vositalarining kafolatli va kafolatdan keyingi ekspluatatsiya davrida ham to'liq xizmatlarni taqdim etadi. Natijada, mahsulot tarqatish tarmoqlari ehtiyot qismlarni yetkazib berish uchun shunday tashkilotni taqdim etadi, bu esa talab qilingan vaqtdan boshlab 24 soat ichida bozorning istalgan joyidagi ta'mirchi yoki iste'molchiga kerakli qismni yetkazib berishni kafolatlaydi.

O'z ishlab chiqarish quvvatlaridan tashqari, har bir avtomobil ishlab chiqaruvchi zavodda juda ko'p miqdordagi tegishli kompaniyalar mavjud, shuningdek, o'z mahsulotlarini belgilangan

rejaga muvofiq ishlab chiqaradigan va yig'ish konveyerlariga yetkazib beradi. Shu sababli, tegishli kompaniyalar ma'lum mahsulotlarni ishlab chiqarishga tezda ta'sir qila olmadilar, buning natijasida ba'zi mahsulotlarning tanqisligi va boshqa mahsulotlar bo'yicha likvidli zaxiralarning ko'payishiga olib keldi. Bunday noqulay rejalashtirish tizimi ishlab chiqarishni tezda qayta jihozlash va yangi avtomobil modelini ishlab chiqarish uchun konveyerni qayta sozlashning mumkin emasligi va qobiliyatsizligiga olib keldi.

Hozirgi vaqtda xorijiy avtomobil ishlab chiqaruvchilarining O'zbekiston bozoriga kelishi bilan mahalliy kompaniyalar zavodlar va butlovchi qismlarni yetkazib beruvchilar o'rtasida aloqalarni o'rnatishda mavjud tajribani o'zlashtirmoqda.

Xorijda zarur hajm va assortimentda ehtiyot qismlarni ishlab chiqarishga katta ahamiyat beriladi, chunki ularning yetishmasligi avtomobillarning raqobatbardoshligini keskin pasayishiga olib keladi, ortiqcha ishlab chiqarish mehnat, asbob-jihozlar, materiallarning samarasiz ishlatilishiga, transport uchun qayta ishlash va saqlashda ortiqcha xarajatlarga olib keladi. Ehtiyot qismlar ishlab chiqarish ma'lum bir avtomobil modelining butun ishlab chiqarish davri davomida va ishlab chiqarish to'xtatilgandan keyin o'rtacha 5 yil davomida davom etadi. Agar model juda keng tarqalgan bo'lsa, unda ehtiyot qismlar va butlovchi qismlar ishlab chiqarish taxminan 8-10 yil davom etadi. Keyinchalik, ishlab chiqarilishi to'xtatilgan avtomobillar uchun ehtiyot qismlar ishlab chiqarish muayyan qismlarni ishlab chiqarish texnologiyasi sotiladigan rivojlanayotgan mamlakatlarda amalga oshirilishi mumkin.

Ehtiyot qismlarni ishlab chiqarish hajmlarini aniqlashda quyidagi asosiy qoidalardan kelib chiqamiz: - avtomobil ishlab chiqaruvchisi ma'lum bir xato bilan kutilayotgan iste'mol hajmlarini va ma'lum bir mintaqa saroyi uchun zarur bo'lgan ehtiyot qismlar assortimentini aniqlaydi;

- ishlab chiqaruvchida ham, unga bo'ysunuvchida ham barcha ehtiyot qismlar omborlaridan yetkazib berish juda moslashuvchan va dinamik bo'lishi kerak;

- ehtiyot qismlar zaxiralarini yaratishning yagona samarali asosi ularning iste'moli to'g'risidagi doimiy, uzluksiz va aniq ma'lumot bo'lib, bu iste'mol bashoratini hisoblash uchun ishonchli asos yaratadi.

Shu sababli, barcha mamlakatlarda firmalar katta hajmdagi axborotni qayta ishlash va qabul qilingan qarorlar samaradorligini oshirish uchun elektron hisoblash tizimlarini yaratishga katta mablag' sarflaydi. Bunday holda, kompyuterlar ombor tarmog'i tuzilishining eng yaxshi variantlarini topish, axborotni qayta ishlashni avtomatlashtirish va omborlarda ro'yxatga olishni boshqarish uchun ishlatiladi. Bunday tarqatish tarmoqlarida barcha tashkiliy va boshqaruv qarorlari iste'molchi manfaatlariga maksimal darajada moslashishga asoslanadi. Mahsulotlarni taqsimlash tizimlarida ishtirok etuvchi korxonalarda omborlar asosiy funksional

birliklar hisoblanadi. Tarqatish tarmog'iga markaziy ombor, mintaqa yoki hududiy omborlar va dillerlik (savdo) omborlari kiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. A.Polvonov, J. Odilov, Z. Xametov. Main factors affecting the efficiency of auto service enterprises. I ISSN-L: 2544-980X. Miasto Przyszłości Kielce 2025/
2. A.Polvonov, N. Abdusattorov, D. Salohiddinov, J. Odilov. Optimizing the working capital of spare parts in auto service enterprises Western European Journal of modern experiments and scientific methods. Volume 2, Issue 12 December, 2024
3. I.S.Sodiqov, Q.H.Azizov, A.X O'raqov. "Avtomobil' yo'llarini obodonlashtirish va jixozlash" "Transport nashiryoti" T; 2022y 506 bet.
4. К.Х.Азизов, А.Х. Ураков. "Безопасность движения на автомобильных дорогах" Учебник для вузов.-Т.: "ТИПСИЭАД", 2017й 320 бет
5. Azizov Q.X. Harakat xavfsizligini tashkil etish asoslari. –Т., «Fan va texnologiya», 2009, 245 bet.
6. Эшанбабаев А.А. Особенности дорожных условия на горных участках дороги А-373, «Ташкент-Андижан-Ош» на участке 116-196км) //ФарПИ «Научно-технический» журнал, 2005 год, №3.